

RABA IN ZLORABA ZVOČNEGA POSNETKA PRI OPAZOVANJU IN PREUČEVANJU PTIC

// Al Vrezec, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, Davorin Tome

KOSEC (*Crex crex*) sodi med glasne in neutrudne pevce in uporaba posnetka pri popisih navadno ni potrebna, nujna pa je pri nekaterih raziskavah, pri katerih je ptico treba ujeti. Pred uporabo posnetka pri koscu je zato nujen premislek, kakšen je naš namen in kakšna je etičnost našega početja.

foto: Alen Ploj

Da oglašanje ali petje ptice privablja sovrstnice, je že dolgo znano dejstvo. To velja tako v gnezditvenem kot negnezditvenem obdobju. V gnezditvenem obdobju zasedajo ptice svoje teritorije, ki jih zlasti samci, v nekaterih primerih pa tudi samice, branijo pred istovrstnimi tekmeci. Poznano je sicer, da se samci na petje sosedu, s katerim je meja teritorija že dogovorjena, odzivajo manj intenzivno kot na petje tujca, a kljub temu se. Petje, ki ni nič drugega kot svatbeni napev samicam in grožnja drugim samcem,

je posledica hormonskega stanja osebka, zlasti nivoja testosterona v krvi. Osnovni namen petja je sporazumevanje pred spopadom, ki bi lahko bil poguben za vsaj enega samca, če ne celo za oba, še posebej, če sta dobro opremljena z ostrimi kremplji, kljuni ali ostrogami. Gre torej za izrazito agresivno vedenje, ki je vedno povezano s povečano stopnjo stresa pri teritorialni ptici. Seveda pa agresivnost in intenziteta odziva nista enaka pri vseh vrstah. Na primer odziv teritorialnega samca lesne sove (*Strix aluco*), kragulja (*Accipiter gentilis*), srednjega detla (*Dendrocopos medius*) in rdečeglavega kraljička (*Regulus ignicapilla*), torej vrst, ki branijo svoje ekskluzivno območje, bo pričakovano večji kot pri vrstah, pri katerih obramba samega območja nima tolikšnega pomena, na primer pri divjem petelinu (*Tetrao urogallus*), mlakarici (*Anas platyrhynchos*) ali kmečki lastovki (*Hirundo rustica*).

Ptice pa se na petje ali oglašanje odzivajo tudi v negnezditvenem obdobju. Takrat je lahko razlog podoben kot v gnezditvenem času, torej obramba ekskluzivnega teritorija, na primer pri stalnicah, kot so sove in detli, ali pa gre za vzdrževanje zimskega prehranjevalnega teritorija, npr. pri taščici (*Erithacus rubecula*) ali velikem srakoperju (*Lanius excubitor*). Poleg tega mnoge vrste občasno pojejo tudi na selitvi, pri čemer gre verjetno za medsebojno komunikacijo in združevanje in ne teritorialnost. Seleče se ptice so namreč v jatah bolj varne pred plenilci, pa tudi hrano je lažje najti, če za njo opreza več oči hkrati.

VABNIKI, PIŠČALKE, POSNETKI

Ta svojstven način zvočne komunikacije že dolgo izkoriščamo tudi ljudje, da ptice privabljamo v

AKUSTIČNI PRIPOMOČKI so v ornitologiji odprli povsem nove vidike o pticah, njihovi številčnosti in vedenju, zato si danes ornitoloških raziskav brez njihove uporabe skoraj več ne predstavljamo. Vendar pa moramo biti pri uporabi posnetkov v naravi obzirni do ptic, kajti uporaba zgolj za namene opazovanja ali fotografiranja ni etično sprejemljiva.

foto: Davorin Tome

svojo bližino, v preteklosti večinoma zaradi lova, danes pa tudi za opazovanje. Sprva so ljudje ptice vabili z različnimi načini oponašanja njihovega petja, bodisi prosto glasovno ali pa z različnimi piščalkami. Ptica s kompleksnejšim oglašanjem, zlasti pevec, ni bilo možno oponašati, zato so v preteklosti uporabljali t.i. vabnike. To so bile ptice, zaprte v kletkah, ki so s svojim petjem privabljale sovrstnice. Slednjo lovsko metodo so kasneje uporabljali tudi obročkovalci, vendar pa je metoda vabljenja z živimi vabniki od 90.-ih let 20. stoletja zaradi neetičnosti in protizakonitosti zapiranja divjih ptic v kletke pri nas prepovedana. K opuščanju vabnikov pa je v veliki meri prispeval tudi razvoj akustične tehnike, tako mikrofонов kot zvočnikov. Znameniti CD Jeana C. Rochéja o oglašanju vseh ptic zahodne Palearktike je bil ključni pripomoček tako za obročkovalce kot druge ornitologe, vključujoč naravovarstvenike in raziskovalce. Medtem smo dobili tudi posnetke iz Slovenije, ki so pionirsko delo dr. Tomija Trilarja iz Prirodoslovnega muzeja Slovenije. No, danes je vse skupaj še veliko lažje, saj so posnetki petja malodane vseh ptic sveta dostopni na spletu, npr. na strani Xeno-canto, ki jo upravlja znameniti nizozemski muzej in biodiverzitetni center Naturalis.

AKUSTIČNA TEHNIKA JE DANES NEPOGREŠLJIVA

Uvrstitvi akustične opreme med ornitološke terenske pripomočke je sledil razmah popisov nekaterih redkejših vrst in odprli so se povsem novi vidiki o razširjenosti vrst. Nedvomno je akustična tehnika danes nepogrešljiva in sestavni del ornitoloških popisov in raziskav, obenem pa odpira nova etična vprašanja v ornitologiji. Omenili smo že, da zlasti pri teritorialnih pticah predvajanje posnetka pomeni velik stres. Temu lahko dodamo tudi večjo izpostavljenost plenilcem, zlasti manjših vrst, ki v razburjenosti pozabijo na lastno varnost, kar je sicer dobro poznano na primer pri malem skoviku (*Glaucidium passerinum*). Poleg tega ima lahko nenehno nadlegovanje ptic s posnetki dodatne negativne učinke na vrste, zmanjšuje pa tudi učinkovitost popisov, če pri popisovanih pticah prihaja do privajanja na posnetke. Ptice se potem preprosto ne odzovejo več. Navsezadnje pa je vznemirjanje ptic, zlasti zavarovanih vrst, po Uredbi o zavarovanih prosto živečih živalskih vrstah tudi zakonsko omejeno, kar je treba pri rabi posnetka v naravnem okolju prav tako upoštevati.

KAJ JE PRI UPORABI POSNETKA ETIČNO IN KAJ NE

Po eni strani imamo tako metodo, ki nam je v mnogočem odprla oči in nam dala povsem nov pogled na ptice tako z raziskovalnega kot naravovarstvenega stališča, po drugi strani pa metoda ni povsem nedolžna. Vsekakor v omejenem obsegu uporabe ne moremo govoriti o težavah, te pa se stopnjujejo,

ko je nadlegovanje ptic s posnetki ponavljajoče in dolgotrajnejše. Kot izhodišče za razpravo, kaj je pri uporabi posnetka etično in kaj ne, lahko postavimo v ospredje dva vidika, preučevanje in opazovanje. Med preučevanje ptic lahko štejemo vse popise, obročkovanje dejavnost in avifavnistične ter druge raziskave, ki uporabljajo posnetek kot ključen raz-

Ali pri izzivanju ptic s posnetkom odkrivamo nekaj novega, ali je to sredstvo za zadovoljevanje naših želja?

iskovalni pripomoček, seveda pod določeno mero intenzivnosti, kajti pretirana uporaba posnetka lahko načeloma pokvari tudi naše rezultate. Uporaba posnetka v preučevalne namene je torej smiselna in sprejemljiva, saj s tem pridobivamo nove dragocene podatke, ki so pomembni za raziskave in posledično tudi za varstvo ptic. Ob tem je treba tudi pri raziskavah predvajanje posnetka omejiti na odziv oziroma krajše obdobje, kajti dolgotrajnejše izzivanje lahko teritorialno ptico izčrpava, saj sta petje in stres izjemno energetsko potratna, zato je takšna obzirnost pri vsaki rabi posnetka, zlasti v obdobju gnezditve in teritorialnosti, nujno potrebna.

Pri izzivanju s posnetki je pri nekaterih vrstah, na primer pri **MALEM SKOVIKU** (*Glaucidium passerinum*), potrebna posebna obzirnost tudi ko gre za raziskave, kajti ptica se tako razburi, da pozabi tudi na lastno varnost in lahko postane plen večjega plenilca.

foto: Tomaž Mihelič

Po drugi strani pa je posnetek priročen tudi za opazovanje ptic, zlasti redkejših in težje opaznih vrst. Posnetek namreč hitro zvabi iz grmovja skritega pevca, ali iz trstišča redko tukanico, ali pa iz temne noči še nevideno sovo. Vendar, ali je res etično privabljanje ptice samo zato, da bi jih opazovali, se ob tem pozabavali, ali pa da bi si ob tem polnili svojo fototeko ali bi posnetek celo uporabili za različne komercialne namene? Na Finskem, ki je ena izmed ornitoloških obljubljenih dežel v Evropi, je t.i. ornitološki turizem dokaj popularen, a med ornitološkimi turističnimi vodniki velja pravilo, da se za razkazovanje ptic turistom posnetka ne uporablja, ker to preprosto ni etično. Enako velja za druge neraziskovalne dejavnosti v okviru opazovanja ptic. Tudi na Ptičarijadi, ki jo vsako leto organizira DOPPS, je uporaba posnetka ravno zaradi takšnih neetičnosti med tekmovalci prepovedana.

Kje pa je potem meja med etično rabo in neetično zlorabo posnetka? Preprosto lahko sami pri sebi presodimo, kaj smo pri izzivanju ptic s posnetkom dosegli. Je šlo za odkrivanje novega, ali sredstvo za zadovoljevanje naših želja, kot je na primer fotografiranje določenega motiva, ki je pred tem uspel kolegu, ki ga poznamo iz socialnih medijev? Če je šlo le za naše zadovoljstvo, potem smo posnetek uporabili neetično. Vendar pa je opazovanje ptic predvsem zbiranje podatkov, ki v neki širši bazi, na primer bazi NOAGS, lahko pomaga pri raziskavah in varstvu ptic. Če tak podatek vpišemo v bazo, pri čemer je pomemben podatek tudi, če se ptica ni odzvala, lahko našo uporabo posnetka opravičimo, ker smo s tem prispevali k poznavanju vrste. Zato je zavest o posredovanju na terenu zbranih podatkov širši skupnosti ključno poslanstvo vsakega ornitologa, o čemer govori že kodeks slovenskih ornitologov.

ALI PTIČJI STARŠI RES ZAPUSTIJO MLADIČE, POTEM KO SMO JIH PRIJELI?

// Petra Vrh Vrezec

Ko opazujemo ptice, ki na krmilnici izbirajo samo nekatere vrste semen in sadja, je težko verjeti, da se ptice ob zaužitju ne zanašajo tudi na voh in okus. Rezultati raziskav ptičjih čutil so pogosto protislovni, vendar je nekaj zagotovo: ptice so manj odvisne od voha in okusa kot ljudje. Imajo vohalne žleze, vendar pri večini vrst, vključno s pticami pevkami, niso dobro razvite. Enako velja za okus, ki je povezan z vohom. Medtem ko imamo ljudje 9.000 brbončic, jih imajo ptice pevke manj kot 50. To pomeni, da morajo ptice, ki jih hranimo na krmilnicah, hrano poiskati z vidom ali dotikom, s čutiloma, ki sta pri njih zelo razvita.

Tudi **DOMAČI GOLOBI** (*Columba livia domestica*) imajo precej dobro razvit voh.
foto: iStock

PTICE Z DOBRIM VOHOM

Medtem ko večini ptic primanjkuje dober voh, obstajajo nekatere skupine ptic, ki hrano lahko poiščejo s pomočjo vohalnih žlez. Številne raziskave o ptičjih čutilih so pokazale, da imajo jastrebi, morske ptice, kivi in papige vohalne žleze dobro razvite. To potrjujejo izkušnje s terena, ko so biologi opazovali, kako jastrebi brez težav s pomočjo svojega vonja najdejo skrito meso. Nekatere morske ptice že od daleč zavohajo ribje olje, kivi na Novi Zelandiji pa lahko pod zemljo zavoha deževnike. Toda to so v ptičjem svetu izjeme! Ob tej temi se raziskovalcem odpira kopica vprašanj: Če ptice ne morejo vonjati ali okušati, zakaj se izogibajo uživanju strupenih metuljev? Kako kolibriji ločijo navadno vodo od sladkane? Itd. Nekoč bomo poznali odgovore tudi na ta vprašanja. Morda bomo celo odkrili, da imajo ptičje vohalne žleze popolnoma drugačno vlogo kot pri drugih predstavnikih živalskega kraljestva.

IN SEDAJ K NAŠEMU UVODNEMU VPRAŠANJU

Ptice v primerjavi s sesalci nimajo tako izostrenega voha in mladičev ne zapustijo, če smo se jih dotaknili. Ptičji starši prepoznavajo svoje mladiče po videzu in oglašanju. Vseeno pa mladičev rajši ne prijemajmo in jih raje pustimo, kjer smo jih našli, in se čim prej umaknimo. Nekje v bližini so gotovo njihovi starši, ki jih varujejo, jim prinašajo hrano in jih s klici opozarjajo na nevarnost.

